

Vyšehradský kodex 1970 – zelená místo zlaté?

Sbírání známek takzvaného druhého Československa, ve své době naprosto dominující naší filatelii, sice už dávno přepustilo vedoucí místo České republice, přesto k němu máme pořád blízko – už proto, že skoro každý nějaké známky „ČSR II“ máme doma, a leckdo dokonce i celou sbírku, po léta odebíranou z novinkové služby. V té byly přihlášeny desetitisíce a možná statisíce abonentů, a i díky tomu je většina tehdejších emisí dodnes poměrně běžných, což je vítaný stav pro ty, kdo by se chtěli do tohoto uzavřeného úseku naší známkové tvorby pustit. Zcela jiná situace je ale u takzvaných specialit, tedy známek, které novinková služba nedodávala, a ve většině sbírek proto chybějí. Patří k nim i výrobní vady a nevydané varianty, které jsou specializovanými a studijními sběrateli vyhledávány a vysoce ceněny.

FRANTIŠEK BENEŠ

Není tedy divu, že známka, které se dnes budeme věnovat, vzbudila mezi milovníky zajímavostí poválečného Československa velkou pozornost. Jde o hodnotu 2,40 Kčs Kodex vyšehradský 1970, uzavírající pátý ročník emise Umění. Ta vyšla 27. listopadu 1970 a v oznámení o vydání se uvádí, že známku 2,40 Kčs vryl Josef Herčík a vytištěna byla pětibarevným ocelotiskem z plochých desek, v barvách žlutá, červená, modrá, zlatá a černá.

Nyní mi byl předložen její přepážkový list v odlišných barvách – místo zlaté v jasně zelené a místo části červené v barvě černé.

To samozřejmě vzbudilo pochybnosti, z praxe je totiž dobře známo, že zlatá barva na československých známkách může v důsledku nevhodného uložení „zezelenat“, obvykle za současného „propití“ na zadní stranu známky. Ukázat si to můžeme na 4bloku známek hodnoty 30 h IX. všeoborový sjezd 1977, Pof. 2250.

Ten byl uložen (zřejmě po delší dobu) v kancelářských plastových deskách z tužšího plastu, který agresivně působil na zlatou barvu v jejím obrazu, a to tak, že ji nejen změnil na světle zelenou a „propil“ ji na zadní stranu, ale dokonce ji „rozpil“ tak, že se z liníí staly barevné skvrny přesahující do původně nepotříštěné plochy. Barvy červené – světlá hlubotisková a tmavá ocelotisková – viditelně změněny nejsou, a to jak při prohlídce v denním světle, tak v UV záření (modrá trubice). Za stejných podmínek nejsou viditelné

Pro snadné porovnání ve všech případech vyobrazujeme i známku standardní.

změny ani na papíru známky a jejím lepu. A zmiňme ještě jeden vjem – byť nefilatelistický: přičichnete-li si k ní, je z ní cítit charakteristický pach plastových desek (který ale nejspíš po čase vyvane).

Podobných příkladů bychom si mohli představit více, pro účely dnešního bádání se zmíníme alespoň o několika zajímavých.

Na všech hodnotách emise Dobové kostýmy ze starých rytin 1983, Pof. 2621-5, se zlatá barva za stejných podmínek nevhodného uložení změnila na zelenou dvou odstínů, modro- a žlutozelenou (a to i na jedné známce současně), což se projevilo z přední i zadní strany.

Na jednokorunovce Den známky 1982, Pof. 2573, se změnila zlatá na olivově žlutou a jako taková se jeví i na zadní straně, kde bývá někdy vydávána za obtisk.

Na známce 2 Kčs 40. výročí Karpatsko-dukelské operace 1984, Pof. 2662, došlo ke změnám nejen u zlaté, ale i u modré barvy – je rovněž „rozpitá“ a „propitá“ na zadní stranu.

V různých odstínech zelené - od tmavě modrozelené po světle žlutozelenou - se zlatá barva změnila i na dalších vyobrazených známkách: 40. výročí Košického vládního programu 1985, Pof. 2690, 40. výročí SNB 1985, Pof. 2691, 40. výročí Února a Národní fronty 1988, Pof. 2829-30. U všech došlo k rozpití části obrazu tištěného zlatou barvou a jeho propití na zadní stranu

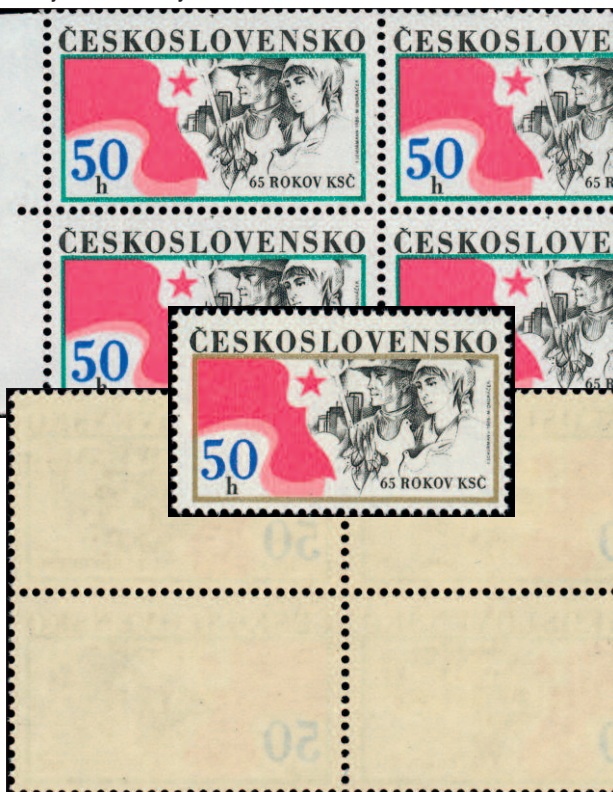

známek, u „SNB“ obdobně reagovala i modrá hlubotisková barva a u „Košického programu“ dokonce i modrá barva ocelotisková, zatímco modrá hlubotisková v tomto případě zůstala nezměněna (její zdánlivá změna ve středu státního znaku je ve skutečnosti způsobena zlatou, která modrou zčásti překrývá).

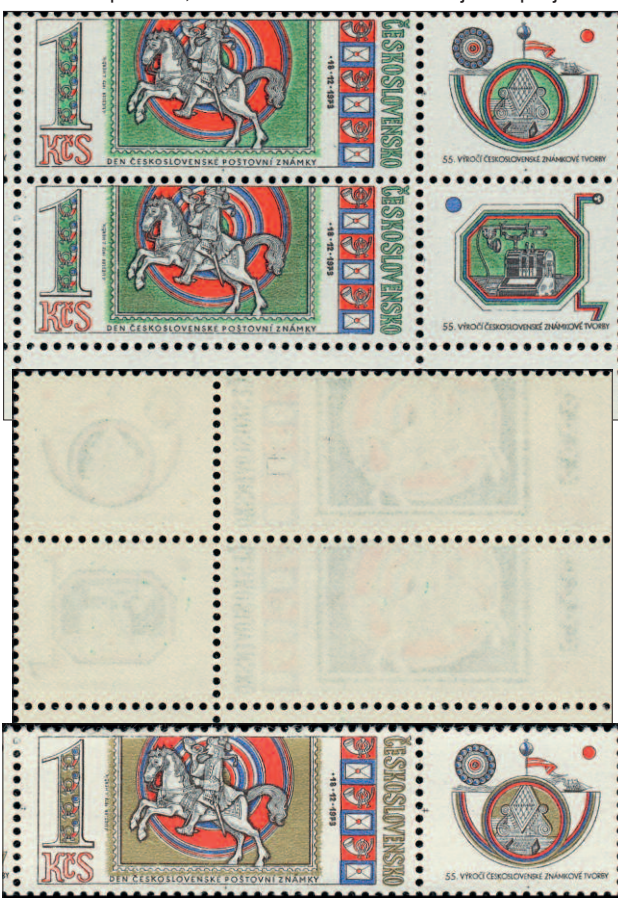

U emise 65 let KSČ 1986, Pof. 2738-9, se dlouhodobý kontakt s agresivní plastovou fólií projevil tím, že zlatá barva se přeměnila na modrozelenou, ovšem bez jakýchkoli změn na zadní straně. Na tu se jen slabě „propíla“ jinak téměř nezměněné barva modrá, a to jen u hodnoty 1 Kčs.

U 1 Kčs Den známky 1973, Pof. 2060, byla zlatá barva změněna na světle zelenou až šedo-zelenou, a to i na kuponech, ale na zadní straně se to nijak neprojevalo.

Tuto exkurzi v oblasti změn barev našich známek v důsledku dlouhodobého kontraktu s agresivními plasty jsme podnikli proto, abychom si ukázali, jak rozmanitě důsledky takové uložení známek může mít. Nevyčerпали jsme přitom zdaleka všechny možnosti, ale pro naše dnešní účely je dostatečné zjištění, že zlatou barvu lze změnit na různé odstíny zelené, aniž by došlo k poškození lepu či optickým změnám papíru (na denním světle i v UV záření). Současně jsme přitom zjistili, že zlatá barva se v důsledku této změny různě výrazně „rozpíje“ a často se „propíje“ na zadní stranu známky (ovšem ne vždy).

A teď se vraťme k předmětu dnešního zkoumání – ke známce 2,40 Kčs Kodex vyšehradský 1970. U té při prohlídce v denním světle i v UV záření nebyly zjištěny žádné stopy po rozpití zelené barvy, ani její propití na zadní stranu známek. Můžeme však toto zjištění považovat za znak pravosti? Rozhodně ne. Musíme si totiž uvědomit, že ve zkoumaném případě jde o jinou tiskovou techniku, než u známek uvedených v předchozích odstavcích. Ty byly tištěny rotačním ocelotiskem kombinovaným s hlubotiskem, a právě zlatá barva byla vždy hlubotisková – zatímco u známky zkoumané byla provedena ocelotiskem z ploché desky. Pro obě techniky se přitom používají rozdílné barvy, takže zjištěná odlišnost - neexistence rozpití a propití - sama o sobě není a nemůže být důkazem pravosti. Současně však zjištění, že tiskové barvy, používané při výrobě našich známek, se mohou za určitých okolností změnit ze zlaté na zelenou, je varovným signálem a důvodem, abychom v bádání pokračovali. Tyto barvy totiž obsahují jako pigment částčky bronzu, které se za určitých podmínek (kontakt s plastovou fólií, ale i zvýšená vlhkost) mohou takto změnit.

Předchozí bádání nám tedy posloužilo jako důkaz, že změna možná je, a že je dokonce poměrně běžná, a projevuje se různými způsoby. Současně však toto zjištění není důkazem o tom, že by zkoumaná známka nemohla být pravá. To musíme objasnit jiným způsobem. Použijeme k tomu optické zvětšovací prostředky, konkrétně silnou lupu (zvětšující 10x) a mikroskop (zvětšující 60x), kontrolu pak provedeme naskenovaním na 1.200 dpi a zvětšením na ploché obrazovce monitoru.

Pozornost budeme věnovat jednotlivým tiskovým barvám, v úvodu jsme si řekli, že jich bylo pět (žlutá, červená, modrá, zlatá a černá). Modrá, žlutá a černá nejsou na zkoumaném exempláři změněny vůbec. Místo zlaté je vždy zelená. Červená je v části obrazu nezměněna, v části je místo ní černá. Zaměříme se proto na poslední dvě zmíněné barvy, zlatou (zelenou) a červenou (černou).

Pod lupou vidíme, že na zkoumaném exempláři se zelená barva nachází vždy tam, kde se na známce standardní nachází barva zlatá – jde o šrafy vyplňující pozadí jejího obrazu. Zlatá se na zkoumané známce nenachází. Červená barva se v nezměněné podobě nachází ve středu obrazu, zatímco na jeho okraji (linky po obvodu) je místo ní barva černá, a pouze místy (zejména na horní hraně) je vedle ní vidět stopy barvy červené.

Majitel zkoumaného PL se domníval, že jde o zkusmý tisk, kde místo zlaté barvy byla použita zelená a místo červené v části obrazu černá. To je však nedomyšlená představa, protože podle detailů kresby je zřejmé, že jde o stejné tiskové desky jako u běžných známek, které byly na daný exemplář otištěny každá pouze jedenkrát – rozhodně nejde o dvojí po sobě jsoucí tisk stejnou deskou, pokud jde jinou barvou (červená a černá). Nejde ani o tzv. irisový tisk, kdy by byly na desku nanášeny dvě různé barvy, což by se projevilo tak, že by část desky otiskla první barvu, další část barvu druhou a část desky by tiskla barvou smíchanou. To jsme zjistili tak, že jsme ve velkém zvětšení prohlédli detaily otisku a viděli, že například horní linka ohraničující obraz je v dolní části černá a v horní červená. Jasně do této otázky vnesla prohlídka pod mikroskopem v 60násobném zvětšení: ukázalo se, že to, co se nám pod lupou jeví jako černá v linkách na běžných známkách červených, je ve skutečnosti velmi tmavě zelená (černozelená). Současně se ukázalo, že tato černozelená barva se nachází vždy tam, kde je na běžné známce červená v soutisku se zlatou. Nejde však o souvislé plochy (to u ocelotisku z ploché desky ani není možné), ale o červenou linku (dlouhý úzký vryp) probíhající přes různé dlouhá zakončení šikmých zlatých šraf. Literatura sice neuvádí, v jakém pořadí byly jednotlivé barvy této známky tištěny, prohlídkou standardního exempláře však lze zjistit, že červená byla tištěna až po zlaté. V silném zvětšení je totiž vidět, že zlaté šrafy končí u červené obvodové linky. Samozřejmě lze namítnout, že jako první byla tištěna červená, na které potom zlatá neupěla, proto je třeba známku v mikroskopu prohlížet i v průhledu (tedy zespodu prosvícenou), což nám umožnilo vidět, že zlatá pokračuje pod červenou a v průhledu se u standardního exempláře jeví jako tmavé čárky (šrafy).

V této fázi zkoumání můžeme zformulovat hypotézu: Jasně zelená barva zkoumaného exempláře je ve skutečnosti změněnou barvou původně zlatou. Změněna jsou i místa soutisku zlaté a červené, která se jeví jako černozelená.

Co ale černozelená místa obrazu, kde se na standardní známce nachází pouze červená? K objasnění této otázky musíme použít ještě vyššího zvětšení – například kvalitním naskenováním. Díky němu vidíme, že jde zejména o úzké mezerky mezi šikmými zlatými šrafami, přes něž procházela červená linka. Tam, kde jsou šrafy kratší, prosvítá původní červená, kde jsou delší, linka se jeví jako černozelená, a to i v místech mezi šrafami. Je to nepochybně dáno tím, že změna zlaté barvy působí i na červenou, a to nejen v místě jejich styku, ale i v bezprostředním okolí zlaté. U hlubotiskových známek se to projevovalo jako její rozpítí, u zkoumané známky ocelotiskové je tento jev mnohem méně intenzivní, přesto ale přítomný. V obvodových linkách současně vidíme jasné změny barvy z červené na černozelenou a naopak, vždy v souvislosti s přítomností (nebo bezprostřední blízkostí) původní zlaté.

Závěr je tedy jednoznačný. Nejde o zkusmý tisk ani chybotisk, ale o exemplář změněný v důsledku nevhodného uložení (a nemuselo jít o plastové desky, ale o nevhodnou pauletku či jiný plastový obal, a nelze vyloučit ani jiný důvod této změny barevnosti).

A ještě se zamysleme, jak takto změněné známky vlastně nazvat? Jsou to padělky? Nebo známky poškozované? V podstatě spadají do obou kategorií a záleží na okolnostech, za nichž ke změně barevnosti došlo. Pokud to bylo nezáměrným špatným uložením, jde o známky poškozované. Pokud by někdo barvy takto změnil úmyslně, šlo by o padělky. Ať tak či tak, rozhodně nejde o žádné cennosti a čtenáři Filatelie se jimi po přečtení dnešního článku rozhodně nenechají napálit! ■